

Jaanuvar, veerpalu, märts, aprill, mae...

Pilk spordimaailma läbi folklooriprisma

Piret Voolaid

Folkloor kui traditsiooniline pärimus on mitmetahuline nähtus, mis haarab kõiki ühiskonnakihte. Folkloori saab määratleda kasutajakonna ehk pärimusrühma sotsiaalse staatuse, ameti, etnilise tausta, usu, elukoha või ükskõik millise muu kriteeriumi põhjal, mis annab võimaluse rääkida piiritletud liikmeskonnast (Honko 1998: 56). Pärimusrühmas folkloorina käibiva ainese skaala võib olla väga lai: ühelt poolt kitsalt spetsiifiline traditsioon, mis on mõisteta vaid kindlas liikmerollis, teiselt poolt üldine pärimus, mis osundab muid rolle ja sulandub nendesse, kuid on arusaadav ka sellest kooskonnast väljaspool. Kui liidetavateks on üksikindiviidid oma elurollidega, moodustavad nad summa, mis on kogu kultuurikonteksti süntees.

Juba 1970. aastatest pärineb tõdemus, et sellisest liitmistestest lähtuvalt võib mõiste *rahvas* tähistada *mis tahes inimeste rühma*, kellel on vähemalt üks ühine tunnus. Pole tähtis, milline see siduv tunnus on – kas ühine elukutse, keel või religioon –, tähtis on, et sel mis tahes alusel formeerunud rühmal oleks mõni traditsioon, mida ta peab omaks (Dundes 2002: 17). Ühistunnuse leidmine ja sellest lähtuv pärimusrühma käsitlemine on ikka ja jälle inspireerinud folkloristide uurimusi.

Käesoleva kirjutise eeskujuks võetud uurimistöodes (sõdurifolkloor (Hiemäe 1996: 7–25), õpilasfolkloor (Kõiva 1995) jne) on tuginetud sotsiaalsele vaatepunktile. Jälgitakse ennekõike uurija kaasaegset pärimust, selle toimimist pärimusrühmas. Siin ei keskenduta mitte niivõrd tekstide paljususele, nende korduvusele, kui võrd rühma suutlikkusele muuta oma kogemused traditsiooniks.

Valdkondi, mida ülaltoodud aspektidest käsitleda, on tõepoolest erinevaid. Käesolevas artiklis käsitletakse folkloori, lähtudes tänapäeval suurimat meediahuvi äratava ala – spordi – vaatenurgast.

Spordifolkloori tekstikorpus arhiivimaterjali kujul pole olemas ja ka süstemaatilisi välitõid spordiringkondade uurimiseks pole

korraldatud. Kuna eesti folkloristid ei ole seni spordifolkloori eraldi uurinud, leidub sellekohast materjali rahvaluulearhiivis üldse väga vähe, kusjuures needki tekstid on sinna jõudnud enamasti meedia ja Interneti vahendusel. Minu kasutada olev materjal pärinebki suuresti meediast (Internet, trükiajakirjandus, televisioon, raadio jne). Informatsiooniallikate hulka kuuluvad ka mu lähikondsed, kellega suheldes olen spordifolkloorset ainekultuuri üles tähendanud. Materjali lünklikkuse tõttu piirdub käesolev ülevaade vaid üksikute pärimusrühmade (sportlased, fännid, spordivõhikud) repertuaariga. Seega pole tegemist mitte niivõrd objektikeskse, kuivõrd subjektikeskse uurimusega, kus iga üksiktekst väärib arvestamist.

Käesolevas artiklis antakse esmane ülevaade spordipärimuse olemusest, pärimusrühmast ja selle alarühmadest, spordi tähendusest nüüdisühiskonnas. Vaadeldakse ka, kas ja kuidas on sport esindatud klassikalistes rahvaluuleliikides, ja tehakse katset liigitada spordifolkloori klassikalistesse liikidesse.

Spordi tähendusest nüüdisühiskonnas

Termin *sport* on eesti keelde tulnud inglise keele vahendusel. Inglise keelde jõudis see ladina tüvi 16. sajandil vanaprantsuse keele kaudu. 11.–13. sajandi Prantsusmaal tähendas väljend *desport* puhkust, meelelahutust. Termin juuri edasi uurides jõuame ladina keeleni, milles mõiste *disportare* tähendab 'meelt lahutama, nautima'. Esialgu levis mõiste *disport* Inglismaal vaba aja tegevuse tähenduses, lühenedes aegamööda lihtsalt spordiks. Esimene sellekohane terminikasutus – *disport* 'mäng, mis sisaldab füüsilisi harjutusi' – on fikseeritud Inglismaal aastal 1523 (Conrad 2003). Kui algselt kasutati väljendit *sport* inglise aristokraatide küttimise ja kalapüügiga seonduvate harrastuste isoleerimiseks, siis aja jooksul, usutavasti osalt ka tärkava olümpialiikumise mõjul, termini tähendus laienes, kuni omandas oma tänapäevase haarde.

Euroopa Nõukogu definitsiooni järgi mõistetakse spordi all kehalise tegevuse kõiki liike, mille eesmärgiks on kehalise vormi ja vaimse heaolu väljendamine või parandamine juhusliku või organiseeritud osalemise kaudu, sotsiaalsete suhete edendamine või tulemuste saavutamine ükskõik mis tasandi võistlustel (Council

of Europe 1992). See on laiapõhjaline definitsioon, mille kohaselt on sport tavaettekujutuses arvatust avaram nähtus. Sport hõlmab kõikvõimalikke spordialasid juhuslikust spordiharrastusest kuni tippspordini, olles üks kultuurivorm. Niisiis on ühiskondliku elu arenedes laienenud ka spordi tähendus. Sport on muutunud sedavõrd laiaks valdkonnaks, et annab uurimisainest paljudele teadustele. Üheks võimaluseks on spordi folkloorsete aspektide uurimine. See on õigustatud, kuivõrd spordiharrastajate arv ületas Eestis juba 2001. aastal 100 000 piiri (Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium 2003), olulisi spordisündmusi jälgib koguni mitmetesse sadadesse tuhandetesse ulatuv teleauditoorium. Eestlaste teleelistused on AS Emori turundusuuringute põhjal selles suhtes kõnekad:

- Eurovisiooni lauluvõistlus 2002 – kogus 545 000 vaatajat;
- president Arnold Rüütli aastavahetuskõne 2002/2003 – 520 000 vaatajat;
- meeste 50 km suusamaraton 2002. aasta Salt Lake City olümpiamängudel – 476 000 vaatajat;
- telemäng “Kes tahab saada miljonäriks?” oma 2002. aasta tipp hetkedel detsembris – 352 000 vaatajat;
- 2003. aasta suusatamise MK-võistluste Otepää MK-etapi meeste 30 km – 299 000 vaatajat (TNS Emor Meediauuringud 2003).

Foto 1. Näide fännitribuutikast: MTÜ Jalgpallihaigla lipp. Märts 2002 Raigo Pajula foto (Eesti Päevaleht Online 27. märts 2002; <http://www.epl.ee/artikkel.php?ID=199961&Lk=8>).

Foto 2. A. Le Coq'i korvpallimeeskonna fänniloosung. Veebruar 2002. Aldo Luua foto.

Näiteid spordi osast igapäevaelus võib tuua mitmeid. Tänavapildis üha enam sportlikult rõivastatud inimesi kohates tuleb nõustuda naiste spordimoe kujunemist uurinud Amanda Schweinbenzi tõdemusega, et spordirõivastusel on tänapäeva moemaailmas oluline roll (Schweinbenz 2001: 60–71). Või keelekasutus: märkamatult kasutame oma igapäevases kõnepruugis spordivallast laenatud väljendeid *meeskonnamäng*, *varumängija*, *pall on nüüd vastase poolel*, *pall on [kellegi] väravas*, *võrdsetelt stardipositsioonidelt alustama* jne.

Spordivõistlusi saab võrrelda folkloorifestivaliga, kus käibivad traditsioonid moodustavad võistlusmomendi kõrval iseseisva kultuurinähtuse. Spordiga lähemalt või kaugemalt kokkupuutes olles võib märgata paljut, mida saab pidada spordifolklooriks. Alljärgnevalt määratleme lühidalt spordifolkloori kasutajaskonna ja kasutajate seose spordifolklooriga.

Kelle pärimus on spordifolkloor?

Kes on spordifolkloori kandjad, kes moodustavad vastava sotsiaalse rühma, s.t kes on spordifolkloori kui pärimuse tekitaja, traditsioonis hoidja, arendaja ja pärandaja? Kus kõnealune repertuaar käibib?

Foto 3. Vastase pooldajate vapper vastus A. Le Coq'i fännidele. Veebruar 2002. Aldo Luua foto.

Spordifolkloori kannab rühm, keda ühise tunnusena seob sporditemaatika. Folkloori tekke epitsentriks on sportlane kui spordiprotsessi peategelane. Sellisel juhul joonistuvad välja järgmised folkloorikandjate rühmad ja alarühmad:

- 1) sportlased ja sporditegelased, sh
 - sportlased,
 - spordipedagoogid (treenerid, kehalise kasvatuse õpetajad, spordimetoodikud),
 - sporditegelased (spordiametnikud, -ajakirjanikud, -meedikud jne);
- 2) spordihuvilised, sh
 - fännid,
 - juuharrastajad,
 - võistluspublik,
 - nn tugitoolisportlased;
- 3) spordivõhikud.

Sportlased on usutavasti kõige kitsama ja spetsiifilisema spordifolkloori kandjaskond. Näiteks sportlaste traditsiooniline, ühe ala piires levinud sõnakasutus, terminid, samuti släng, millest spordivõõras või isegi mõne muu ala harrastaja midagi ei pruugi taibata.

Foto 4. Põselippudega Eesti jalgpallifännid. Eesti-Vene jalgpallimatš märtsis 2002. Priit Simsoni foto (Eesti Päevaleht Online 28. märts 2002).

pead tõstnud. Kindla reglemendi ja (juba) väljakujunenud traditsioonidega fänniklubid arenevad jõudsalt edasi. Fänniklubide koduleheküljed tutvustavad nende põhikirju, eetikat, liikmeskonda, ajalugu, atribuutikat jne. Selle põhjal võib teha esmaseid üldistusi: fännikultuur ja arusaamad fännimisest on Eestis oma kohta sisse võtmas, fänniklubiks ühinetakse kindlale sportlasele või meeskonnale poolehoidu ja toetuse avaldamiseks.

Fännid on tihti oma olemuselt üksteisele hoopis (hinge)lähedasemad kui enamik võistluspublikut, kes ainult aeg-ajalt tribüünidele satub. Iseenesestmõistetavalt on rühma liikmete hinge-läheduse üks sidemeid pärimusrühmas käibiv folkloor.

Mõningad Eesti fänniklubid on:

- 1997. aastal loodud, praeguseks 200 fänni kaasav Erki Noole Fan Club (<http://erkinool.infoweb.ee/> – 22. juuni 2003). Fännid on Erki Noolt saatnud ja toetanud peaaegu kõikidel võistlustel;

Kuigi selles seltskonnas käibiv folkloor on kõige väiksema ja kitsama kandepinnaga, võib see samas olla väga püsiv ja elujõuline. Tegemist on ühe ala piires ja sportlase lähiümbruses – kaasvõistlejate, treenerite ja muude taustajõudude seas – leviva aine-sega, mida kasutatakse treeningutel ja võistlustel. Sellega ei pruugi kursis olla isegi teised sportlasele lähedased inimesed – näiteks pereliikmed.

Spordihuvilised on arvukas ja heterogeenne seltskond, keda on ehk pisut ebaõiglanegi ühise nime-taja alla koondada.

Esimese, aktiivseima spordihuvilistest folkloorikandjate rühma moodustavad **fännid**, kes koondununa viimastel aastatel ametlikult registreeritud mittetulundusühingutesse – fänniklubidesse – on Eesti spordielus

- Eesti jalgpallikoondise fännide koondav 2001. aastal registreeritud mittetulundusühing Jalgpallihaigla (<http://www.jalgpallihaigla.ee> – 22. juuni 2003);
- mittetulundusühing “Tartu Rock” Fännklubi, mis ühendab Tartu Rocki korvpallimeeskonna toetajaid (<http://www.tysk.ee/rock/?id=fanclub> – 22. juuni 2003);
- Kettaheitja Gerd Kanteri fänniklubi (<http://hot.ee/gerdkanter/> – 22. juuni 2003);
- Krossimootorratturite Toomas ja Jüri Triisa fänniklubi nimega Triisa Fanclub (<http://www.triisa.com/fanclub.htm> – 22. juuni 2003);
- Jalgpalliklubi FC TVMK fänniklubi (<http://www.fctvmk.ee/fanclub.htm> – 22. juuni 2003);
- Otepää suusafännid, kellest oli ajakirjanduses juttu seoses 2003. aasta suusatamise MMiga Val di Fiemmes.

Foto 5. Kes on peremehed? Eesti-Vene jalgpallimatš märtsis 2002. Priit Simsoni foto (Eesti Päevaleht Online 28. märts 2002).

Fännide ühiseks eesmärgiks on iidoliks olevat sportlast või meeskonda võistlustel saata, tunnustada, olla temaga nii heas kui ka halvas, talle kaasa elada, innustada teda paremat tulemust saavutama. Ühtlasi on fännimise kaudu võimalik tunnustada ka vastavat spordiala.

Laiemas plaanis on fännimisel kui nähtusel kindlasti sotsiaalsed põhjused, kuid käesolevas kirjutises ei analüüsita fännikultuuri üldiselt. Olgu öeldud, et tegemist on ulatusliku kultuurifenomeniga, mis kaasneb kõikvõimalike massi-iidolite (peale sportlaste on erilise imetluse objektid näiteks poptähed) austamisega ning selle kultuuri kandjad on valdavalt noored. Fännide tegemistest kumab eelkõige läbi tähelepanuvajaduse rahuldamine. Traditsiooniline sümbolika võimaldab ennast määratleda ja on oluline identiteedi seisukohalt, ulatudes ühe isiku enesemääratlemise tasandilt enda kui kindla rühma, rahvuse või riigi liikmena määratlemiseni. Meedias on fännid sõnastanud:

Kui keegi peaks küsima edasi, mis mõte fänniklubidel on, siis on põhjust vastata, et sügav mõte. Sügav mõte seepärast, et annab võimaluse elada meie aja üht omapärasemat seltsielu ja puhastab asjaosalisi veel ka hingeliselt. Fännindus on vähemalt ühte otsa pidi äärmiselt tervislik, see pole sugugi ainult kiskõride ja õllejoojate seltskond, kel väärustunud tarve röökida ja end uimaseks kaanida (Eslon 2003).

Otepää suusafännide esindaja Neeme Ernits sõnastas Eesti Televisiooni (ETV) ekraanil suusafännide tegevuse kaks eesmärki, nii nagu need kujunesid suusatamise MMil Val di Fiemmes: fännid jagunesid kahte rühma, kummalgi oma liider. Ühe rühma eesmärgiks oli pääseda suurte sinimustvalgete Eesti lippudega rahvusvahelisse telepilti ja nii Eestit reklaamida – tegemist oli vaba-

tahtlikult loodud Eesti märgiga. Teise rühma õilsaks ülesandeks oli ergutada sportlasi metsa vahel raja ääres (ETV “Terevisioon” 28. veebruar 2003).

Imetusobjektiks oleva sportlase (meeskonna) võit on ka fänni enesetunde võit. Keda fännida, kellele poolehoidu avaldada, sõltub sellest, kellega tahetakse enast samastada. Kui *tõsifännid* tähtsavad ikka ainult sinna, kus toimub midagi hulki puudutavat ja kus on taset (Eslon 2003), siis näiteks koolis või klassis võidakse fännida tublimaid spordipoisse ja -tüdrukuid või koolisestel võistlustel konkureerivat klassi esindusmeeskonda.

Spordipubliku arvukaks, kuid folkloorikandjatena passiivsemaks alarühmaks on tugitoolisportlased jt rahulikud võitluste jälgijad, kes on alati spordi ja sellega seotuga küll kursis, kuid ei näita seda aktiivsete fännide viisil välja.

Foto 6. Eesti üle kõige! Meenutus 2002. aasta märtsis peetud Eesti-Vene jalgpallimatšilt. Raigo Pajula foto (Eesti Päevaleht Online).

Foto 7. MTÜ Jalgpallihaigla fänniloosung. Foto pärineb märtsis 2002 peetud Eesti-Vene jalgpallimatšilt. Priit Simsoni foto (Eesti Päevaleht Online).

Veelgi laiem folkloorikandjate rühma moodustavad sportlaste, treenerite ja nende igapäevase tööga vähe kursis olevad inimesed – nn **spordivõhikud**. Spordivõhikute suhe spordiga seonduvasse kujuneb eelkõige meedia vahendusel või näiteks naabrimehe suust kuuldu järgi. Igal juhul teevad võhikud oma järeldused sekundaarsete allikate põhjal, kuid sporditemaatika ei jäta neidki külmaks. Võhikud kannavad eneses kõige laiemale kasutajaskonnale tuntud folkloorset ainet, mis käib sportlaste kohta, kuid tekib või kinnistub spordivõhikute ringkonnis.

Üldjuhul tekitavad laiemat vastukaja sporditipud ja/või (nii negatiivses kui ka positiivses mõttes) kära tekitanud atleedid. Just spordivõhikud väljendavad kõige laiemale üldsusele omaseid arusaamu, väärtushinnanguid ja mustvalget suhtumist sporti. Pärimusest kumab läbi emotsionaalne taust: igatsus olümpiavõitude, tiitlivõistluste medalite, aga ka kangelaste ja kuulsuste ümber ringlevate lugude, skandaalide ning intriigide järele.

Käibelolev folkloor võimaldab summaarselt vaadelda, kuidas hinnanguid andes reageeritakse: kui lootust äratanud olümpiasportlast tabab õnnestumise asemel ebaõnn, tekivad sellest kohe vastava hinnanguga lood. Sealjuures kehtivad psühholoogilised

modelid, mida saab taandada mh kadeduse kategooriale. Niisuguse käsitluse võimalikkusele osutavad Kanada psühholoogid Emmanuel Habimana ja Line Massé (2002).

Positiivse enesehinnangu säilitamiseks on inimestel motivatsioon hoida kõrget enesehinnangut. Seda saab teha toetudes kahele mudelile – refleksioonile ja võrdlusele. Refleksioon esineb juhul, kui inimesed tunnevad ennast hästi teise inimese edu tõttu: nad muutuvad tähtsamaks teise inimese kuulsuse aupaistel (Habimana & Massé 2002: 22). Eespool kirjeldatud refleksiooni ja võrdluse teooriast lähtuvalt võime eestlaste olümpiavõidu-igatsust nimetada rahvuslikul tasemel refleksiooniks.

Mõistagi ei saa tõmmata teravaid piire, millal konkreetne inimene kuulub ühte, teise või kolmandasse spordifolkloori kandjate rühma. Ühe spordiala väga kitsa folkloori kandja ei pruugi midagi teada teise ala sportlaste slängist. Niisiis ei pruugi ta ka vastavat pärimust tunda ega sellest aru saada. Mingit osa spordihuviliste ja spordivõhikute folkloorist tunneb aga igaüks.

Sport ja rahvaluuleliigid

Ehkki folkloori kui rühma kooshoidva teguri määratlemise liigikesksusele on lisandunud funktsionaalne (Honko 1998: 57), on klassikaliselt püütud ja püütakse kindlasti edaspidigi liigitada rahvaluulet vormi järgi. Ühe esimesena Eesti folkloristikas tõi pärimuse liigid üldisemas plaanis esile teatavasti Jakob Hurt, kes 1888. aastal ajalehes *Olevik* ilmunud üleskutses “Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele” (Hurt 1888) kutsus üles koguma rahvaluulet üldnimetusega vanavara ja loetles mõistest arusaamise hõlbustamiseks ka selle liigid:

- I. *Vanad eesti rahvalaulud – laulupärimus.*
- II. *Eesti rahva ennemuistsed jutud – jutupärimus.*
- III. *Eesti rahva vanadsõnad ehk tarkuseterad – vanasõna-, kõnekäänupärimus.*
- IV. *Eesti rahva vanad mõistatused – mõistatuspärimus.*
- V. *Vanad kombed ja pruugid – kombestik.*
- VI. *Vana rahvausk ja ebausk – usund* (Laugaste 1963: 202–210).

Hiljem on Jakob Hurt seda liigitust veelgi arendanud. Kõikide liikide puhul kohtame epiteeti “vana”. Tegelikult kogus J. Hurt folkloori oma kaasajal, 19. sajandil ja rahvas sai talle lähetada vaid “vara”, mida ise kasutas või mis ümbruskonnas käibis. Julgen väita, et samad rahvaluuleliigid on liigisiseste arengute ja muutumistega püsinud peajoontes tänini. Sageli on vorm ja sisu küll teisenenud, kujundid maailmapildi arenedes muutunud ja lihtsustunud, aga materjali saab endiselt lahterdada samadesse liikidesse. Laulu mõistame ikka lauluna, juttu jutuna jne.

Laulurepertuaar

Laulud kuuluvad peamiselt spordipubliku tribüünirepertuaari. Laulude esmaseks eesmärgiks on ergutada raja või väljaku ääres sportlast või kiita teda hea saavutuse eest. Laulmisega lahutatakse võistluste ajal ka lihtsalt meelt ja täidetakse aega. Põgusamgi pilk levinuimatele tribüünilauludele näitab, et võistlustel lauldakse ergutuseks juba tuntud poplaulude mugandusi ja asjakohaste sõnadega varustatud viisijupikesi. Lihtsaim võte on ülistatava sportlase nime lükkimine laulukatkesse, tavaliselt mõne juba varem populaarseks ja tuntuks saanud laulu refrääni. Niisiis on tegemist omanäolise kohandatud sekundaartraditsiooniga, mis ümbertehetuna võib saada tuntumaks, kui enne oligi. Esituse juures on tähtis eeslaulja roll laulu ülesvõtmisel ja “dirigeerimisel”. Siinkohal võib tõmmata paralleeli regivärsi ja tribüünilaulu esitamise vahel: mõlemad realiseeruvad eeslaulja, eestvõtja ehk laulujuhi ja koori ehk kaasalauljate ühisloominguna.

Sportlaste ja võistkondade fännimine pole sündinud alles tänapäeval, samuti ei saa pidada spordivõistluste pealtvaatajate traditsioonilist käitumist (lauldes või hüüdlauseid skandeerides kaasa elamist) viimase aja ilminguks. Selle kinnituseks viib spordiajakirjanik Lembit Koik meid Eesti jalgpalliajaloos peaaegu 70 aastat tagasi:

1935. a. kogunesid aga kolme maa [Eesti, Läti, Leedu] jalgpalliesindused taas Tallinna, et maha pidada VII B[alti] T[urniir]. Korraldajate kõrval olid ettevalmistusi teinud ka spordiajakirjanikud ja pealtvaatajad. Iga matši jaoks olid trükitud “Pallilaululehed”, vaheaegadel laulmiseks omad.

Hambamehed olid kokku seadnud üldtuntud viisidele (“Vändra metsas Pärnumaal”, “Söögem saia, söögem liha”, “Kui Kungla rahvas” ja “Süda tuksub”) teravmeelsed jalgpallivärsid, mille kooris mahalaulmine oli mõeldud rasketel momentidel või soodsas olukorras oma meeste moraalseks toetamiseks (Koik 2003: 21).

Lisaks jalgpallifännidele, kes ka tänapäeval peale hea viisipidamise hiilgavad vaimukate laulusõnade sepitsemisega, kuuleb laulu paljude teistegi spordialade võitlustel. Viimasel ajal tuntumatest spordilaulukestest nimetan järgmised.

1. *Andrus Veerpalu, Andrus Veerpalu!* (vt ETV video *A. Veerpalu ja J. Mae vastuvõtt Tallinnas ja Otepääl – 25. veebruar 2002*; noodinäide 1, videoklipi vaata *Mäetaguste* võrguversioonis).

The image shows three staves of musical notation for the song 'Andrus Veerpalu, Andrus Veerpalu!'. The music is written in a treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 2/4 time signature. The melody consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes: 'And - rus Veer - pa - lu, And - rus Veer - pa - lu,' on the first two staves, and 'And - rus Veer - pa - lu.' on the third staff. There are downward-pointing arrows above the first note of each staff, and a 'v' symbol above the second staff's melody.

Noodinäide 1. Andrus Veerpalu, Andrus Veerpalu! (ETV video A. Veerpalu ja J. Mae vastuvõtt Tallinnas ja Otepääl – 25. veebruar 2002). Noot Sirle Lorvi (2003).

See 1970. aastail Eestis Lagle Alpiuse, Reet Linna ja Marju Kuudi populaarseks lauldud Harold Stotti jt *Chirpy, chirpy, cheep, cheep* mugandus võib sisaldada redaktsioonidena ka teiste sportlaste nimesid. Jalgpallitribüünidel ergutab lauluviis Andres Operit ja Raio Piiraja

(kuula Internetist: <http://www.jalgpallihaigla.ee/audio/jalgpallihaigla.mpga> või *Mäetaguste* võrguversioonis oleva lingi kaudu).

MM= 126

Rai - o Piir - o - ja, Rai - o Piir - o - ja.

Rai - o Piir - o - ja, Rai - o Piir - o - ja.

Rai - o Piir - o - ja, Rai - o Piir - o - ja.

Piir - o - ja.

Piir - o - ja.

Noodinäide 2. Jalgpallitribüünidel ergutab see lauluviis Raio Piir-o-ja (<http://www.jalgpallihaigla.ee/audio/jalgpallihaigla.mpga>). Noot Sirle Lorvi (2003).

Fännide hulgas liikuva teabe kohaselt ülistanud esialgu soomlased selle viisijupiga vormeliäss Mika Häkkineni. Kui eestlased 2000. aasta suusatamise MMil Lahtis laulu Andrus Veerpalule kohandasid, põhjustanud see soomlaste hulgas palju meelepaha. Folkloori tunnuste järgi ei pruugi kasutaja sageli aga loo etümoloogiast ega ajaloost midagi teada, tähtis on laulu esitamisega õigel ajal õiges kohas kaasnev tundmus.

Foto 8. Kalevi korvpallimeeskonna fännid. Mai 2002. Raigo Pajula foto (Eesti Päevaleht Online).

4. Rockansambli Queen ja selle legendaarse solisti Freddie Mercury esituses kuulsaks saanud Brian May hea rütmiga laul *We Will Rock You!* on üks spordivõistlustel kasutataivamaid viisijuppe. Tartu Rocki korvpallimeeskonna fännide silmis peitub selle laulu fluidum nimes, mis ühtib “nende meeskonna” nimega.

2002. aasta 20. mai *SL Õhtulehes* kirjeldab ajakirjanik Allan Martinson Eesti korvpallimeistrivõistluste finaalmängu:

Korvialuse tsooni hõivas musta, rinnal kiri Rock, rüütatud seltskond, tund enne mängu ja alustas tuututamist ning trummipõristamist rütmis: We Will, We Will Rock You!?! Suur silt teatas, et KALEV ON HALE. Tallinn vastas: ROCK SAE PEKKI! (Martinson 2002).

Võidumeloodiana on kasutusel 1977. aastal Freddie Mercury loodud *We Are The Champions!*

Juturepertuaar

Jutupärimuses on seoses spordiga esikohal anekdoodid ja naljan did, aga leidub ka muid rahvajutte. Rühmasisese pärimusena ei püsi sportlastest kõnelevad lood repertuaaris kuigi pikalt. Eran-

Foto 9. Korvpallimeeskonna Tartu Rock fänn. Mai 2002. Arno Saare foto (SL Õhtuleht 20. mai 2002).

diks on jutud Georg Lurichist ja seda eeskätt põhjusel, et tema kujuga on seostatud ja mugandatud erinevaid vanemaid vägilasemotiive. Pikemaks ajaks ongi traditsiooni kinnistunud eeskätt G. Lurichist pajatavad vägilasjutud ja pajatused.

Üldse on maadlejad ja tõstjad pälvinud folklooris suurema tähelepanu kui muude spordialade harrastajad. Tõenäoliselt on siin oma osa asjaolul, et paikade esimesed asustajad jäävad traditsiooni pikemaks ajaks püsima, nendega seostatakse oma järjepidevust ja identiteeti. Sama

kehtib ilmselt esimeste tuntuks saanud eesti soost sportlaste kohta.

Tänapäeva pärimusest on väga laialt tuntud anekdoodid. Anekdootide levikule aitavad nüüdisajal kaasa nii traditsioonilise kui ka uue meedia võimalused ajalehtede naljanurkadest Interneti-portaalide huumorirubriikideni välja, muude rahvaluuleliikide levik nii massiline ei ole.

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna netinaljade andmebaasis (Joon 2000) sisaldub umbes 25 000 anekdooti-nalja. Sõna *olümpia* sisestamise peale genereerib otsingumasin 42 anekdooti. Põhiliselt domineerib seejuures 1980. aasta Moskva olümpiamängude teema, mis ei räägi otseselt sportlastest. Lood on üles ehitatud raudse eesriide temaatikaga seotud poliitilistele nuketele. Kuid poliitiliste anekdootide kõrval on ka olümpiateemalisi sportlastega seotud nalju ja isegi musta huumorit, mis avaldub näiteks paraolümpiamängude folkloorsetes kajastustes.

Paraolümpia ujumisvõistlused. Kes ühe jalaga, kes ilma käeta, kõik nagu ikka. Sätivad ennast pukkidele ja ühele pukile tõstetakse ainult pea.

Start – kõik sulistavad minema, ainult pea läheb põhja. Tõstetakse pea tagasi, pumbatakse liigne vesi temast välja ja küsitakse, miks ta joonelt põhja läks.

Pea vastab, et igal aastal on ta kõrvadega aerutanud, aga nüüd oli mingi idioot talle ujumismütsi pähe tõmmanud [---] (algselt arhiveeritud: <http://www.lai.ut.ee/~alara/naljad/> (Joon 2002), vt ka <http://www.hot.ee/meelis11/?http://hot.ee/meelis11/jokes.htm>; <http://hot.ee/sprot/A%20B%20S%20U%20R%20D.htm>; <http://hot.ee/sprot/A%20B%20S%20U%20R%20D.htm>; http://my.tele2.ee/saskuweb/igasugu_anekdoote.htm – 26. juuni 2003).

Moskvas on käimas olümpiamängud. Poola sportlane heidab vasarat. Vasar lendab nii kaugemale, et ajakirjanikud jooksevad intervjueerima uut rekordiomanikku:

“Kuidas te suutsite nii kaugemale visata?”

“See pole midagi! Oleks mulle antud sirp, oleksin selle veel kaugemale visanud!” (Eesti Päevaleht Online 13. august 1998. Baskini anekdoot – http://www.epl.ee/artikkel_39107.html).

“Mida jäi Moskvasse peale olümpiamänge?”

“Väga erinevate rahvuste lapsi!” (Eesti Päevaleht Online 24. juuli 1998. Baskini anekdoot – http://www.epl.ee/artikkel_38478.html).

Moskva olümpiamängude päevil loeb Brežnev ette pöördumise sportlaste poole:

“O, oo, oo, o, oo!”

Abi tonksab teda ning sosistab talle kõrva:

“Sm Brežnev, need on viis olümpiarõngast!” (Eesti Päevaleht Online 7. aprill 1998. Baskini anekdoot – http://www.epl.ee/artikkel_33787.html).

Spordi olulisust ja tähtsust rõhutab järgmine jutusüžee:

Hambaarst pöördub oma patsiendi poole:

“Mul on teile palve, ma hakkam puurima teie hammast.

Palun karjuge nii kõvasti, kui suudate!”

“Miks ma peaksin karjuma, doktor?”

“Ma olen spordihull. Tunni aja pärast algab Naganost olümpia avatseremoonia, mida ma väga tahaksin näha oma kodus. Aga koridoris ootab vastuvõtule veel suur hulk haigeid!” (Eesti Päevaleht Online 9. veebruar 1998. Baskini anekdoot – http://www.epl.ee/artikkel_30889.html).

Spordielu seigad kanduvad naljandites üle ka muudesse valdkondadesse, näiteks sõjatemaatikasse. 2001. aasta märtsist pärineva üleskirjutuse järgi selgitanud ajakirjanikud välja, et soomlased kasutasid Talvesõjas dopingut. Nüüd olla käsil tulemuste tühistamine ja esikoht antavat Venemaale (EFA I 46, 19).

Päriselt aset leidnud sündmustele toetuva ja väljamõeldud jutu vahekord on põnevat uurimisainet pakkunud nii mõnelegi folkloristile. Eestlaste maadlusvägilase Georg Lurichi isikut, temast kõnelevaid jutte ning neis peegelduva väljamõeldise ja tegelikkuse vahekordi on oma uurimustes käsitlenud Kalle Voolaid (Voolaid 2001: 186). Umbes saja Lurichist pajatava rahvajutu põhjal on ta jõudnud järeldusele, et enamik nendest ei põhine tegelikult aset leidnud sündmustel. Kas see järeldus laieneb ka lugudele tänapäeva Eesti olulistest spordisangaritest Erki Noolest, Andrus Veerpalust, Jaak Maest, Martin Müürsepast, ödedest Šmigunidest jpt? Praeguseks on Eesti Rahvaluule Arhiivi jõudnud nendest vähe lugusid ja needki on üsna erinevad. Mõningate lugude sünni ajendiks võib olla tõsieluseik, kuid suuremal osal on sisu selline, et nendest ei tasu tõtt otsima hakatagi.

Täna ootab Eesti Kaitsevägi oma ridadesse kuulsat korvpallurit Martin Müürseppa. Müürsepp on kahel korral ajateenistusest saanud ajapikendust pikkade juhtmete tõttu. Juhtmeid on vahepeal mitmeid kordi lühemaks opereeritud, täna otsustab komisjon, kas ta on teenistuskõlbulik (Delfi Naljaleht – <http://www.delfi.ee/jokes/index.php?search=Eesti%20Kaitsev%E4gi> – 24. juuni 2003).

Maratoonar Pavel Loskutovi sihikindlast sportlasemeelest annab tunnistust järgmine kuuldud lugu:

Omapärasem lugu on kooselu algusaastatest meenutada Pavelil. "Jooksin Riias maratoni. Enne viimast viiekilomeetrist ringi tundus Larissale [Pavel Loskutovi abikaasa] mu nägu väsinuna. Ta astus rajale, haaras käest ning ütles: "Aitab, lähme koju!", muheleb maratonimees. "Rebisin ennast lahti ning vastasin, et asun kolmandal kohal ja lõpuni on ainult viis kilomeetrit" (Voolaid, erakogu).

Spordiga seotud naljakate lugude repertuaari laiendavad tänapäeval oluliselt spordiajakirjanikud oma keelepruugi ja keelevääratustega.

Legendaarne reporter Gunnar Hololei oli vanadel headel aegadel üsna tihti sunnitud Pirita ringraja ääres tõdema, et Teesalu tuleb, Till rattas kinni, või teinekord jällegi, et Teesalu tuleb, aga Till on pikalt ees. Toomas Uba aga on tõdenud: “Suusastaadion on tehtud selliselt, et kõik naised käivad siit meie alt tiiru läbi” (Voolaid, erakogu, ETV spordireportaažid 1955–1998).

Uuema temaatilise spordijuttude ja -uskumuste rühma moodustavad lood dopinguskandaalidest. Neis leidub mõningaid ühistunnuseid tänapäeva linnamuistenditega. Tegemist on realistlike juttudega, mis räägivad tõestest või väidetavalt tõestest sündmustest ning võivad sisaldada ironiat ja üleloomulikkuse elemente ning jätavad suhteliselt usutava mulje. Tavaliselt levivad sellised lood laialt kui kuulujutt ja on enamasti anonüümsed. Tugev põhilugu rajaneb uskumusel või veendumusel, millele lisandub moraliseeriv osa (Kalmre 1996: 137–139).

Foto 10. Eesti suusafänn Val di Fiemmes murdmaasuusatamise MMil. Veebruar 2003 (Internet).

Loomulikult ei saa dopingulugude põhjal tõe jälile, kuid teema on intrigeeriv ja rääkimist väärt. Meenub bussis pealt kuulnud, 2003. aasta Val di Fiemme murdmaasuusatamise MMi aega langenud kahe härrasmehe vestlus, kus üks meestest oli väga veendunud, et

Kristina Šmigun tarbib tegelikult kindlasti dopingut. Isa Anatolil on Venemaa sõjaväetööstuses käsi sees ning just sõjaväetööstuse keemia on see, mis sedakorda medalid tõi. Vastavad dopingulaborid ei suuda aga pettust tuvastada (Voolaid, erakogu, veebruar 2003).

Dopinguskandaalide kajastumine meedias on omaette uurimistema. Igal juhul laienevad need spordi sisepiiridest väljapoole. Välisring, tajudes ohtu rahva ja riigi mainele, reageerib sellele oma seisukohavõttude, eelarvamuste ja lugudega.

Lühivormid

Laias laastus võime lühivormideks nimetada vanasõnu, kõnekäände, mõistatusi tavapära- ja ka uuemates ilmingutes. Žanrispetsiifiliselt lühike vorm ei väljenda hoopiski lühikeseks nuditud tähendust. Vastupidi, tähenduslikult võimaldab lühidus pigem iseloomulikult, tabavalt ja meelde jäävalt naelapea pihta lüüa, omades samal ajal kujundlikult avaraid semantilisi tagamaid. Nagu üldkeeles kasutatav släng saab sageli meile teadvustamatult igapäevase kõne- ja keelepruugi osaks, kohtab traditsiooniks kujunenud ütlusi, sententse, käibefraase, keelenalju jm piirimail olevat repertuaari ka spordispetiifilises lühivormikasutuses. Neis on palju stereotüüpsed, paiguti rassistlikku, milles väljendub selgelt kompensatsioonivajadus. Teine osa on otseselt kõrgemale autoriteedile viitavad, selgelt didaktilise komponendiga ütlused.

Spordiväljakult pärit kujundid laienevad ka muude elualade kõnepruuki. Poliitilises retoorikas polnud midagi imeks pandavat, kui peaminister Juhan Parts võrdles oma pärast justiitsminister Ken-Marti Vaheri kiiruseületamist 2003. aasta maikuus tehtud otsust patune ministriametisse jätta jalgpallikohtuniku tööga:

“Mina usun, et Ken-Marti Vaherile tuleb anda teine võimalus,” ütles Parts. “Enne punase kaardi näitamist antakse kollane kaart.” (Mattson 2003).

Ringisiseselt on levinud stereotüüpsed võrdlused, mille aluseks on mõni sportlase iseloomulik omadus. Tulevasi Veerpalusid ja Nooli treenides kasutatakse suusatamist harrastavate poiste ja tüdrukute innustuseks võrdlusi, mis samastaksid eeskujuliku sportlasega: *Sa jooksed juba nagu Nool / suusatad ju nagu Veerpalu (või Mae).*

Laialt tuntud käibefraas *Sellal kui jumal inimkonnale mõistust jagas, olid sportlased tennis* ei pretendeerigi tõele. Aasimise abil enese vastandamist rühmale, kuhu ise ei kuuluta või mille liikmeks ennast ei peeta, leidub rahvaluules palju. Näiteks leiame Nõukogude Armees teeninud eesti sõdurpoiste rahvaluuleteemaliste saadetiste hulgast sama vormelikasutust ja samu stereotüüpe:

Kui jumal jaotas distsipliini erinevate väeliikide vahel, oli tööpatt objektile tööle (RKM I 22, 122 (8) < Moskva – Talis Trass (1990)).

Kui jumal lõi maa peal korda, olid meremehed merel (RKM I 22, 143 (9) < Krimmi obl, Jevpatooria – Margus (1989)).

Kui jumal jagas välja mõistuse, oli armee õppustel (RKM I 22, 198 (4) < Tallinna piirivalve – Toomas Õ. (1989)).

Peaaegu 70 aastat vana ergutust maadlussangar Kristjan Palusalule teatakse rahva hulgas tänapäevani, kuigi kõnekäändude kartoteegi põhjal on tänapäevani levivast tüübist rahvaluulearhiivis kõigest kolm üleskirjutust:

*Palusalu, anna valu, Palusalu, anna valu, Kristjan, kinnita!
Palusalu, anna valu, siis saad Pätsilt kingiks talu!
Palusalu, paljajalu, püüdis kalu, võitis talu!* (RKM II 277, 120/1 (11) < Pärnu khk – Salme Karu, (1970)).

*Palusalu, anna valu,
riigiisa kinkis talu!* (RKM II 432, 724 (113) < päritolukoht teadmata – Juss Sõster (1990)).

*Palusalu, anna valu,
Riigivanem annab talu!* (RKM II 405, 551 (79) < Vändra khk – Salme Karro (1981/82)).

Hüüd pärineb 1936. aasta Berliini olümpiamängudelt, kus eesti ajakirjanikud ergutasid ameerika vabamaadluse matši ajal maadlussangar Kristjan Palusalu, kes võitles tugeva, üle 120 kg kaaluva tšehhi Klapuschi vastu, hüüdega: “Palusalu, anna valu!” (Antson 1936: 210). Üle kogu võistluspaiga, Deutschlandhalli kordas publik eestlastest ajakirjanike ergutushüüdeid, seades sõnarõhud vastavalt oma keeleharjumustele: *Paluu-saluu, annaa valuu!* (Antson, 1936: 210).

1936. aasta Berliini olümpiamängudelt pärineb teinegi K. Palusalu ergutushüüd, mis on üldsusele vähem tuntud:

*Hurra-hurra, Palusalu, murra,
eestlast sa ei murra!* (Antson 1936: 216).

14. veebruaril 2002. aastal, Salt Lake City olümpiamängude joovastuses hõigati:

*Veerpalu, anna valu,
Rüütel kingib sulle talu!* (Voolaid, erakogu).

Tegemist on taas ühe populaarse lööksalmi uusredaktsiooniga, kus vanasse, heasse ja ennast õigustanud vormi on sobitatud uus ja aktuaalne.

Ammendamatult kohtab spordisõnavara tavapärasest erinevat sõnakasutust Internetis fännide kodulehekülgedel ja muudes kommentaariveergudes. 2003. aasta suusatamise MMilt Val di Fiemmes jäi meelde väljend *haamrit saama*. Lehtedest ja Interneti portaalist võisime lugeda, et *Tobrelutsu "haamer" kukutas Eesti 8. kohale* (Martinson & Press 2003). Tõesti, kolmele Eesti meesmurdmaasuusatajale Val di Fiemmesse meeskonnasõiduks appi tõtanud laskesuusataja Indrek Tobreluts sai 4x10 km teatesõidu ankruetapil "haamri", mille tulemusel meeskond langes viiendalt kohalt kaheksandaks. Sama saatus tabas neil võistlustel ka rootslast Jörgen Brinki, kelle sõnul:

Läksime kulda tooma. Kui viimast tõusu oli sõidetud 100 meetrit, sain "haamri". Lihased läksid hetkega pehmeks ja silme eest löi mustaks. Olen õnnelik, et üldse finišisse jõudsin (Martinson & Press 2003).

Fraseoloogiasõnaraamatus (Õim 2000: 55) märksõna *haamer* alt kõnealust väljendit veel ei leia.

Mõistatuse ja anekdoodi piirimaile kuuluvad keerdküsimused. 2002. aasta talvel, vahetult enne Salt Lake City taliolümpiamänge Kristina Šmigunil lasunud dopingukahtlustust tuli kasutusele keerdküsimus:

*Mis vahe on eestlastel ja soomlastel?
Eestlaste B-proov on negatiivne* (Voolaid, erakogu).

Pärast 2000. aasta murdmaasuusatamise MMi Lahtis, kus Soome suusaässad Mika Myllylä, Harri Kirvesniemi jt jäid dopingukasutamise vahele, läks liikvele küsimus:

*Mis helinaga heliseb Harri Kirvesniemi uksekell?
Do-ping, do-ping* (Voolaid, erakogu).

*Kuidas heliseb Mika Myllylä uksekell?
Do-ping, do-ping* (EFA I 46, 4 – Eda Kalmre (2001)).

Soomest on mõlemad küsimused jõudnud ka eesti rahvaluulesse. Folklorist Ulla Lippose sõnul oli sama küsimus aga kasutusel juba

pärast Ben Johnsoni dopingutarvitamisega vahelejäämist (vt EFAI 46, 4 – Eda Kalmre (2001)).

Spordifolkloorse lühivormitraditsiooni huvipakkuvamaid väljendusi on kahtlemata fännide hüüdlauseid ja nende loosungitele kirjutatu. Loosungitekstid võivad olla väga erinevad, alates lihtsast sportlase või meeskonna innustamisest ning lõpetades spordivõistluse ärakasutamisega oma soovide ja seisukohtade manifesteerimiseks (vt näit fotod 5 ja 6). Rahvakogunemised on ju suurepärase koht oma arvamustega lagedale tulemiseks, enda olemasolu näitamiseks ja tähelepanuvajaduse rahuldamiseks.

Jalgpallifännide kodulehelt leiab rea hüüdlauseid, mida fännidel tavaks skandeerida:

Võitle, Eesti, võitle!
Eesti, suru [vastane] vastu muru!
Eesti!
Heia, Eesti, Eesti!
Hea üritus!
Pauk oli kogemata...
Naised platsilt kooju!
Kohtunik on pede!
Me usume Eestisse!
Me võidame! (lauseid kuula: <http://www.jalgpallihaigla.ee/audio/jalgpallihaigla.mpga> või *Mäetaguste* võrguversioonist).

20. veebruaril 2002, pidades taliolümpiamängude medalisaju järel Salt Lake City olümpiapronks Jaak Maele vastuvõtukõnet, hõikas kultuuriminister Signe Kivi Tallinna lennujaamas ametlikult üldsusele välja uued kalendrikuude nimetused:

Jaanuvar, veerpalu, märts, aprill, mae (Väljaots 2002).

Ebausk ja kombed

Nii nagu enne eksameid ja muid raskemaid etteastumisi ilmneb tänapäeva inimesteski ebausku ja nad täidavad kombeid, mis peaksid tagama edu, hoidma ebaõnne eest jne, nii tuleb seda ette ka spordis. Siia kuuluvad sportlaste ja treenerite rituaalid, mida enne võistlusi täidetakse, eesmärgiks kallutada võistlustel õnne enda poolele. Spordihuvilisele üldsusele pole uudiseks, et mõnikord loobu-

Foto 11. XXII olümpiamängude Tallinna purjeregati maskoti Vigri autorieksemplar (Eesti Spordimuuseumi kogu). Kunstnik Saima Sõmer. Eesti Spordimuuseumi foto.

takse otsustavate heitluste aegu habeme ajamisest, aetakse pea kiilaks, keeldutakse mine-mast platsile tuliuues võistlusdresses jne. Kuid on ka omapärasemaid võtteid, näiteks 1998. aasta jalgpalli MM-võistluste aegu tekitas näiteks elevust kuldseks värvitud peadega Rumeenia koondis (Ken 2003).

Tegemist võib olla väga peene uskumuste süsteemiga, mille eira-

mine võib nõrgema psüühika korral muuta võistluse resultaati. Seda, kuidas isiksusest sõltuvalt usundilised ja kultuurilised tagamaad spordis realiseeruvad, on olnud vahel võimalik näha teleekraanil. Näiteks 2002. aasta suvel jalgpalli MMi võitjate Brasiilia jalgpallurite lõpujuubeldustesse sulandusid nende kummardused kõigevägevama poole pärast finaalmängu ja sellele järgnenud autasustamist. Meile oli toimuv mõjus vaatepilt, brasiillastele aga tõsine usutoiming.

Edu ja kordamineku tagamise eesmärke kannab endas nii üksikisiku kui ka väiksemate või suuremate võistluste tasandil 1968. aasta Grenoble'i taliolümpiamängudel alguse saanud maskotitraditsioon. Sõna *maskott* tuleb prantsuse keele vahendusel provanssaalikeelsest sõnast *mascotto*, mis tähendab 'väikest nõida' või 'nõiakest', *masco* tähendab 'nõida' või 'võlurit'. Tänapäeval mõistetakse maskoti all isikut, looma või objekti, millel on hea õnne tooja tähendus (Olympic Collectors Commission). Lihtne ebausku? Mitte ainult. Maskotindus on ka hea äriidee, mis on tänapäeval muudetud sporditööstuse üheks allharuks.

Üheks esimeseks tiražeeritud talismaniks on kujunenud hiljuti 100-aastaseks saanud karvane mängukaru ehk Teddy-karu (*Teddy-bear*), kes sai nime omaaegse USA presidendi Theodor Roosevelti järgi. Teddy-karu kuulub tänaseni paljude sportlaste isiklike õnnetoojate hulka (Mathys 1990: 29).

Eesti tuntuim spordimaskott on sorakil vuntsidega hülgepoeg Vigri (vt fotod 11 ja 12), mis loodi sümboliseerimaks 1980. aastal

Moskvas peetud XXII olümpiamängude Tallinna purjeregatti. Olümpiamängude põhimaskott oli venelaste üks lemmiklelusi karu Miša. Vigri populaarsust näitab ilmekalt tõsiasi, et selle kunstnik Saima Sõmeri loodud spordimaskoti nime kannavad nüüdis-Eestis lisaks spordiklubidele ka firmad, kauplused, lastekollektiivid ja koguni 1987. aastal aretatud kartulisort.

Alguses jäi talismanide ja õnnetoojate tähendus personaalseks, sest lapsekingades sporditööstus ei osanud selles veel tuluallikat näha. Tänapäeval soovivad mängude korraldajad oma mängu teiste hulgast eristada. Maskotid on muutunud tänuväärseks abivahendiks mängude korraldamise paiga, mängude sõnumi ja ajastu hõngu tutvustamisel. Mida aeg edasi, seda olulisemaks muutub ka maskottide stiilipuhas etteaste oma kodumängude promomisel-reklaamimisel. Folkloorsete traditsioonide aussetoomist on niisiis kultiveerinud ka sporditööstus, mis tänapäeval on muutumas üha pompossemaks, nagu kogub üha globaalsemat tähendust maailma spordielu tippsündmus – olümpiamängud.

Kultuuriliselt huvipakkuvad on spordivõistlustega kaasnevad kindlad ja kinnistunud rituaalid ning tseremooniad. Suurima spordipeo – olümpiamängude – traditsiooniliste rituaalide hulka kuulub päikesekiirte abil olümpiatule süütamine Kreekas Olümpias jumalanna Hera templi varemete esisel. Kindlakskujunenud traditsioonid on ka ava- ja lõputseremooniatel, olümpialipu heiskamisel jne.

Foto 12. XXII olümpiamängude Tallinna purjeregati maskoti Vigri autorieksemplar (Eesti Spordimuuseumi kogu). Kunstnik Saima Sõmer. Eesti Spordimuuseumi foto.

Üks uuemaid tavasid on fännide komme teha oma riigi lipu värvides näomaalingud (vt foto 10), eesmärgiga end riigilipu vms elemendi kaudu identifitseerida ja samastada. Näomaalingute eeskujuks on ilmsesti Aafrika ja Ameerika põlisrahvaste tavad.

Spordivõistlustega seoses saab rääkida ka väljakujunenud toitumiskultuurist. Võistluspaikade müügielettidel pakutakse peaaegu kohustuslikus korras kartulikrõpse, õlut ja limonaadi, jäätist ja krõbedaid küüslauguleibu. Kellel vanus lubab, see võib kõndida võistluspaigas, plastõlletops peos. Argiarvamuse kohaselt käivad tervislikud eluviisid ja sport käsikäes, üritustel pakutav toidu- ja joogivalik räägib aga hoopis vastupidisest.

Kokkuvõtteks

Spordil on tänapäeva inimese elus oluline osa, mistõttu spordimaailm ja sporditeema on esindatud kõigis klassikalistes folklooriliikides ja lisaks on tekkinud arvukalt uusi. Ja vastupidi, sportlastel, treeneritel ja spordihuvilistel on oma spetsiifiline rühmafolkloor, mis ootab lähemat uurimist. See on tinglikult spordi vaimne, emotsionaalne, kultuuriline realisatsioon. Selles väljenduvad suhtumised sporti ja sportlastesse. Sportlase edu korral on levivad lood positiivsed, nende moraal positiivne; dopinguskandaalide kajastused peegeldavad tavaliselt pettumust sportlases, loobutakse olemast sportlasega ühes paadis ja käibele lähevad lood, mis sisaldavad negatiivset suhtumist niisugusesse käitumisse.

Folkloorile omaste tunnuste kohaselt võib ka spordifolkloor tekkida ja kohe päevakajalisuse kadudes hääbuda, võib aga elada üle aegade, toeks kindlad traditsioonid.

Folkloori saame tihtipeale vaadelda kui enesemääratlemise vahendit. Mida muud Eesti üsna värskelt pead tõstnud fänniklubid ja nende loodud (kohalikust pinnasest võrsunud, kuid sageli rahvusvahelise taustaga) folkloorne aines on kui oma identiteedi otsingud ja enda samastamise püüdlused just folkloori abil.

Miks vajavad ja otsivad fänniklubid vaimset atribuutikat oma tegemistesse, kus omavahelises suhtlemises on oluline folkloorne element (riietumisstiil, näomaalingud, laulud, loosungid), mis aitab luua rühmaidentiteedi, eristamaks fänniklubi eelkõige tavalisest spordipublikust, aga ka teistest fännirühmitustest? Ehk on sotsiaalne suhtlus spordist olulisemgi? Igal juhul on tegemist ajastu

kultuurilise peegeldusega üldisemas plaanis. Spordisaalid on täis inimesi ja kõrvulukustavaid helisid, pasunakoor huilgab ja trummid matsuvad, kuigi on raske uskuda, et stereotüüpse arvamuse kohaselt alalhoidlikud ja kinnised eestlased võivad sedavõrd lärmeta ja ennast eksponeerida. Väljanäitusele jõuab inimesi igast ühiskonnakihist – sõltumata vanusest, soost ja ühiskondlikust positsioonist, tagasihoidlikkusest või edasipüüdlikkusest –, kõiki sidumas sarnane kultuuriline päritolu ja rühmatunnuseks sport.

Mitmetahuline spordifolkloorne aines sünnib meie endi keskel, oma traditsioonide ja variatsioonidega. Spordifolkloori kandvate pärimusrühmade (sportlased ja sporditegelased, spordihuvilised ja spordivõhikud) lähem uurimine seisab alles ees ja rikastab kindlasti arusaama tänapäeva pärimusest.

Kasutatud kirjandus

Käsikirjad

EFA – Eesti folklooriarhiivi rahvaluulekogu, Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu alates 1996. aastast.

RKM – Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi (nüüd Eesti Kirjandusmuuseumi) rahvaluule osakonna rahvaluulekogu, 1945–1995.

Voolaiu erakogu – autori valduses.

Kirjandus

Ankdoodid Internetis (<http://www.hot.ee/meelis11/?http://hot.ee/meelis11/jokes.htm>; <http://hot.ee/sprot/A%20B%20S%20U%20R%20D.htm>; <http://hot.ee/sprot/A%20B%20S%20U%20R%20D.htm>; http://my.tele2.ee/saskuweb/igasugu_anekdoote.htm – 26. juuni 2003).

Antson, Aleksander 1936. *Berliini olümpiamängud 1936*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Conrad, Horst 1999. *Etymologie, Etymology, Wortgeschichten: Einleitung* (<http://www.etymologie.info/> – 7. mai 2003).

Council of Europe 1992. *Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation no. R (92). Rev of the Committee of Ministers to Member*

- States on the Revised European Sports Charter 13 (<http://cm.coe.int/ta/rec/1992/92r13rev.htm> – 7. mai 2003).
- Delfi Naljaleht* (<http://www.delfi.ee/jokes/index.php?search=Eesti%20Kaitsev%E4gi> – 24. juuni 2003).
- Dundes, Alan 2002. *Kes on rahvas?* Tallinn: Varrak.
- Eesti Päevaleht Online* 13. august 1998. Baskini anekdoot (http://www.epl.ee/artikkel_39107.html).
- Eesti Päevaleht Online* 24. juuli 1998. Baskini anekdoot (http://www.epl.ee/artikkel_38478.html).
- Eesti Päevaleht Online* 7. aprill 1998. Baskini anekdoot (http://www.epl.ee/artikkel_33787.html).
- Eesti Päevaleht Online* 9. veebruar 1998. Baskini anekdoot (http://www.epl.ee/artikkel_30889.html).
- Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium 2003. Harrastajad spordiklubides spordialade ja maakondade kaupa. *Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium* (http://www.kul.ee/sport/sp.klubid_harrastajad2001.xls – 24. juuni 2003).
- Erki Noole Fan Club* (<http://erkinool.infoweb.ee> – 24. juuni 2003).
- Eslon, Urmas 2003. *Fännklubide tärkamine ja vaikne edasiarenemine* (<http://www.news.ee.everyday.com/index.phtml/article/1464179> – 9. mai 2003).
- ETV Terevisioon* 28. veebruar 2003.
- FC TVMK Fanclub* (<http://www.fctvmk.ee/fanclub.htm> – 24. juuni 2003).
- Gerd Kanteri Fanclub* (<http://www.hot.ee/gerdkanter> – 24. juuni 2003).
- Habimana, Emmanuel & Massé, Line 2002. Kadeduse avaldumise vormid ja isiksushäired. Tiiu Jaago & Mare Kõiva (toim). *Dialoog privaatse ja avaliku elu vahel: Inimese ja keskkonna suhete peegeldus pärimuses*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond & Tartu Ülikool, lk 21–28.
- Hiiemäe, Mall 1996. Kaasaja sõdurifolkloor: millest ja kuidas? Mare Kõiva (toim). *Mängult-päriselt*. Tänapäeva folkloorist II. Tartu: Eesti Keele Instituut & Eesti Rahvaluule Arhiiv, lk 7–25.
- Honko, Lauri 1998. Folklooriprotsess. *Mäetagused*. Hüperajakiri 6. Tartu, lk 56–84.
- Hurt, Jakob 1888. Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele. *Olevik* 8, 22. veebruar; *Olevik* 9, 29. veebruar, *Olevik* 10, 7. märts.
- Jalgpallihaigla* (<http://www.jalgpallihaigla.ee> – 24. juuni 2003).
- Joon, Liisi 2000. *Netihuumor* (<http://haldjas.folklore.ee/~liisi/raamid.html>).

- Kalmre, Eda 1996. Vorstivabrikutest kassitoiduni ehk mõnda linnalugudest. Mare Kõiva (toim). *Mängult-päriselt*. Tänapäeva folkloorist II. Tartu: Eesti Keele Instituut & Eesti Rahvaluule Arhiiv, lk 136–155.
- Ken 2003. *Peaga pall vasakusse nurka* (<http://www.inrekopress.ee/ST/St7/peaga.htm> – 10. mai 2003).
- Koik, Lembit 2003. Balti Turniir – Euroopa väike jalgpalliruum. Asutamise 75 aastat. *Eesti Jalgpall*. Tallinn, lk 20–25.
- Kõiva, Mare (toim) 1995. *Lipitud-lapitud*. Tänapäeva folkloorist I. Tartu: Eesti Keele Instituut & Eesti Rahvaluule Arhiiv.
- Laugaste, Eduard 1963. *Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu: Valitud tekste ja pilte*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Martinson, Jaan 2002. Kalev on hale! Rock sae pekki! *SL Õhtuleht* 20. mai.
- Martinson, Jaan & Press, Gunnar 2003. Tobrelutsu “haamer” kukutas Eesti 8. kohale. *SL Õhtuleht* 26. veebruar.
- Mathys, F. K. 1990. Talking Superstition. *Olympic Review* 267 (January). Lausanne: International Olympic Committee, lk 28–31.
- Mattson, Toomas 2003. Endised peaministrid on Vaheri ametissejätmise suhtes eri meelt. *Postimees* 115 (3785), 19. mai, lk 1.
- Schweinbenz, Amanda 2001. Not Just A Fashion Statement: Bathing Suits, Uniforms, And Sportswear In The Early Olympic Games. *International Olympic Academy: Reports On The I.O.A.'s Special Sessions And Seminars 2000*. Athens: International Olympic Academy, lk 60–71.
- Tartu Rock Fännklubi* (<http://www.tysk.ee/rock/?id=fanclub> – 24. juuni 2003).
- The Olympic Collectors Commission*. The Olympic Mascots (http://www.collectors.olympic.org/e/fimo/fimo_mascots_e.html – 5. juuli 2003).
- TNS Emor Meediauuringud* 2003 (<http://www.emor.ee/arhiiv.html?keyword=21> – 7. mai 2003).
- Triisa Fanclub* (<http://www.triisa.com/fanclub.htm> – 24. juuni 2003).
- Voolaid, Kalle 2001. Jõumehe fenomen: Georg Lurich ajaloolisest tegelasest rahvajutu kangelaseks. Tiiu Jaago (koost). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 183–194.
- Väljaots, Jaan 2002. See on suur tunne, et saab koju! *SL Õhtuleht* 21. veebruar.
- Õim, Asta 2000. *Fraseoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.